

den Inhalt des Ausgleiches vom Jahre 1907 ist tatsächlich Ungarn in staatsrechtlicher Beziehung nicht bloß nach innen ein selbständiger Staat geworden, sondern effektiv nach außen. [...] Tatsächlich ist jetzt Ungarn... politisch nach außen hin ein besonderes völkerrechtliches Rechtssubjekt geworden mit dem Rechte... auch den auswärtigen Staaten gegenüber selbständig zu ordnen und selbständig zu bestimmen". (SPA, 50. ülés, 1907. december 17., 3532. p.). Beck:

„ich leugne indessen keineswegs, daß diese Form der Vertragsunterfertigung ein wertvolles Kompromiß zwischen den Wünschen Ungarns, seine staatsrechtliche Selbständigkeit auch fremden Staaten erkennbar zu machen und dem Bedürfnisse bildet, die auch im ungarischen Ausgleichsgesetz anerkannte reale Existenz der beide Staaten umfassenden Monarchie völkerrechtlich zu beurkunden". (SPA, 29. ülés, 1907. október 29., 2256. p.)

Meglehet, nem szokványos, hogy egy recenzált könyv szerzője válaszol a munkáját ért bírálatra, különösen, ha az alapvetően pozitív hangvételi, illetve végkicsengésű. Mindazonáltal Szabó Szilárd *Elemzés a dualizmus kori Magyarország kormányformájáról* című bírálata, mely a *Jogtörténeti Szemle* 2011. évi 3. számában jelent meg *Kormányzás a dualizmus korában. A XIX. századi európai parlamentarizmus és Magyarország kormányformája a kiegyezés után, 1867–1918* című könyvről, „néhány pontatlanságra” is felhívja a figyelmet, s azt a látszatot kelti, hogy a kötetben több ténybeli tévedés is előfordul. Ennek kapcsán szükségesnek tartok néhány megjegyzést tenni – anélkül persze, hogy értékelő megállapításaira reagálnék.

Ami azt illeti, alig hiszem, hogy egy olyan nagymonográfia, amely egy egész korszak kormányzati rendszerét elemzi, mentes lehetne bizonyos hibáktól és tévedésektől. Biztosan ebben a könyvben is előfordulnak, azok az állítások azonban, amelyeket bírálóm megemlít, nem tartoznak ezek közé.

Szabó Szilárd felrója, hogy könyvem tartalmazza azt a „közkeletű tévedést”, amely szerint I. György brit uralkodó nem tudott angolul. Könyvemben valóban arra hivatkozom, hogy a király nyelvtudásának hiánya hozzájárult az angol kabinet elkülönüléséhez és önállósodásához az uralkodói hatalomtól. Bírálóm írásában Hahner Péter *Újabb 100 történelmi tévhit* című népszerű történeti lektűrjét veszi alapul, amelynek szerzője I. György király egyik életrajzírójára hivatkozik, aki már „cáfolta”, hogy I. György nem tudott angolul.¹ E hivatkozás forrása pedig alighanem az interneten nyilvánosan hozzáférhető enciklopédia, a *Wikipedia* „George I of Great Britain” címszava, amely számos brit internetes fórumon is standard hivatkozási alapul szolgál e „tévhit” cáfolatához. Azért gondolom, hogy a kritika csupán e forrásra támaszkodott, mert egyrészt Hatton nem azt az állítást cáfolta, hogy I. György a kabinettanács elkülönülésekor, vagyis uralkodása első éveiben nem tudott angolul, hanem azt, amely szerint soha nem is tanult meg.² Másrészt azért, mert a recensens csak ezt az interneten keringő forrást használja, s nem vesz tudomást a kérdésre vonatkozó, egyébként egyöntetű forrásokról. Így például Henry Hallam klaszikus, háromkötetes angol alkotmánytörténetéről, amely megemlíti, hogy I. György népszerűtlenségéhez nagyban hozzájárult, hogy trónra lépésekor nem tudott angolul,³ ami lényegében köztudottnak tekinthető.⁴

Szabó Szilárd szerint tévedés az 1871. évi német alkotmányt oktrojálni minősíteni, „hiszen arról a *Reichstag*

DISPUTA

Észrevételek Szabó Szilárd könyvkritikájához

[valójában a két kamara együtt – Sz. Z.] (...) törvényt alkotott”. Bírálóm továbbá nem talált utalást ebben az alkotmányban az uralkodás isteni eredetére, amelyre a könyvben hivatkozom.

Véleményem szerint azonban mindkét megjegyzés megalapozatlan. Az alkotmányt ugyanis I. Vilmos német császár a hivatalos lapban az alábbi szavakkal hirdette ki: „*Wir Wilhelm, von Gottes Gnaden Deutscher Kaiser, König von Preußen verordnen hiermit im Namen des Deutschen Reichs, nach erfolgter Zustimmung des Bundesrathes und des Reichstages, was folgt*”⁵ („Mi, Vilmos, Isten kegyelméből német császár, Poroszország királya, a Német Császárság nevében, a Szövetségi Tanács és a Birodalmi Gyűlés jóváhagyását követően, ezennel az alábbiakat rendeljük el”), ami egyaránt világossá teszi az isteni felhatalmazáson alapuló uralkodás iránti igényt és az alkotmány oktrojált jellegét. Az utóbbi ugyanis nem tételes jogi fogalom, hanem az alkotmányozás módjára utaló kategória. Az az érv, amely szerint az alkotmány azért nem volt oktrojált, mert arról a parlament is szavazott, olyan, mintha a két Napóleon által kiadott alkotmányokat fogalmilag a legdemokratikusabbnak találnánk, mert kiadóik azokat – jó bonapartista szokás szerint – a néppel is megszavaztatták. Az 1871. évi alkotmány szövege egyébként egy-két kisebb módosítással az Észak-Német Szövetség 1867. évi alkotmánya volt, amely pedig a Szövetséget létrehozó fejedelmek közötti politikai megállapodáson alapult, végül pedig szövegét Bismarck terjesztette elő, esélyt sem adva a törvényhozásnak, hogy azon lényegesen módosítson (ezért is nevezik sokan „bismarcki alkotmánynak”).

Szabó Szilárd „némi bizonytalanságot” vél felfedezni a könyv fogalomhasználatában is. Ez távolról sem elképzelhetetlen, mindenesetre bírálóm azon megjegyzése, mely szerint a „birodalom” kifejezésnek nincs közjogi tartalma, a dualizmus kori magyar közjogra bizonyosan nem igaz, hiszen ez valójában magának a kiegyezési törvénynek a fogalomhasználata.⁶ Annak az állításnak

pedig, amely szerint a magyar közjogászok felfogása cáfolta volna, hogy Magyarországnak és a „birodalmi tanácsban képviselt országoknak és tartományoknak” közös uralkodójuk lett volna, épp az ellenkezője igaz: aligha volt olyan magyar közjogász, aki ezt gondolta volna, minthogy tény volt, hogy Magyarországnak más államokkal közös uralkodója volt, amit a *Pragmatica Sanctio*⁷ és a kiegyezési törvények⁸ egyaránt elismer-tek. A Szabó Szilárd által megnevezett jogászok közül mindenki tudta, hogy Ferenc József (ahogy a korábbi Habsburg uralkodók is) nemcsak Magyarország uralkodója, hanem más államoké is. Különösen a Deák Ferenc *Adalékokjára* való hivatkozás sajnálatos, mert bírálóm a valóságoshoz képest épp ellentétes jelentést tulajdonít a deáki érvelés értelmének,⁹ amelynek lényege pontosan az volt, hogy a közös uralkodó léte nem jelenti azt, hogy az uralkodása alatt lévő más országok és tartományok közös államot alkotnának Magyarországgal.

Zavarba ejtő Szabó Szilárd azon állítása is, hogy „általában sem a magyar, sem a közös minisztertanácsot” „nem nevezték koronatanácsnak”. A koronatanács valóban nem volt hivatalos, illetve jogi kifejezés (ahogy például a „kormány” sem), ám ettől függetlenül a közös miniszterium üléseit így nevezték, ha azokon az uralkodó elnökölt.¹⁰ Az igaz, hogy a magyar minisztertanács esetében a dualizmus korában nemigen találkozunk ilyen elnevezéssel, de ennek elsősorban az volt az oka, hogy azokon az uralkodó csak nagyon ritkán vett részt – mint például az előszentesítési jogról döntő 1867. március 17-iki minisztertanácson. Az alkotmányos és parlamentáris monarchiákban egyébként igen elterjedt volt e megnevezés az uralkodó által elnökölt kormányülések tekintetében (például a két világháború közötti Magyarországon is, amikor az államfő, azaz a kormányzó már gyakrabban részt vett azokon).

Szente Zoltán

Jegyzetek

¹ Hatton, Ragnhild: *George I.* (Yale University Press, 2001, 129–131. p.)

² Hatton szerint uralkodásának késői korszakában egyaránt értett, írt és olvasott angolul. Ez egyébként egy 13 évig uralkodó, több nyelven tudó király esetében eléggé hihető is. Lásd uo.

³ Hallam, Henry: *Constitutional History of England. Henry VII to George II.* Vol. III. (J. M. Dent & Sons Ltd., London, E. P. Dutton & Co., New York, 1912, 211. p.)

⁴ A klasszikus irodalomból lásd: Grey, Earl: *Parliamentary Government considered with reference to a Reform of Parliament. An Essay* (Richard Bentley, London, 1858, 10. p.); Todd, Alpheus: *A parlamenti kormányrendszer Angliában, s annak eredete, ki-fejlesztése és gyakorlati alkalmazása. II. kötet.* Ford.: Dapsy László (A Magyar Tudományos Akadémia Könyvkiadó-Hivatala, Budapest, 1877, 378. p.); Bagehot, Walter: *The English Constitution* (Collins/Fontana, London, 1963, 94. p.); Maitland, F. W.: *The Constitutional History of England* (At the University Press, Cambridge, 1963, 395. p.); David Keir Lindsay: *The Constitutional History of Modern Britain 1485–1951* (Adam and Charles Black, London, 1957, 289. p.). Az újabbak közül lásd például: Leonard, Dick: *Eigh-*

teenth-Century British Premiers. Walpole to the Younger Pitt (Palgrave MacMillan, Basingstoke, New York, 2011. 4.)

⁵ *Bundes-Gesetzblatt des Deutschen Bundes.* No. 16. 20. April 1871. 63.

⁶ Lásd az 1867:12. tc. előbeszédét, 8. és 28. §-át.

⁷ 1723:1. 2. és 3. tc.

⁸ Ideértve nemcsak az 1867:12. tc.-et, hanem az 1867. évi törvény-cikkek előbeszédét is.

⁹ Deák itt arról beszél, hogy „az 1848. évi törvények is ugyanazon fejedelmi személyt ismerik el magyar királynak, ki a többi örökös tartományok fejedelme; a személy tehát nem kettő, hanem egy; a hatalom kétféle, vagy ha tetszik kettős ugyanazon egy személyben”. (Deák Ferenc: *Adalékok a magyar közjoghoz.* Kiadja Pfeiffer Ferdinánd, Pest, 1865, 21. p.)

¹⁰ E közismert tényről lásd például Erwin Matsch: *Der Auswärtige Dienst von Österreich(-Ungarn) 1720–1920.* (Böhlau Verlag, Wien, 1986, 23. p.), illetve Somogyi Éva: *Kormányzati rendszer a dualista Habsburg Monarchiában* (História, MTA Történettudományi Intézete, Budapest, 1996, 97–99. p.).

